

## PSZICHOANALÍZIS KELET-EURÓPÁBAN

**AZ OROSZ SZÁZADELŐ KULTÚRTÖRTÉNETE  
ÉS A PSZICHOANALÍZIS**

*Bevezetés A. Etkind tanulmányához*

Alekszandr Etkind, a szentpétervári kultúrtörténész és pszichológus könyve, a *Lehetetlen Erőszó. A pszichoanalízis története Oroszországban* (1. kiad.: 1993, 2. kiad.: 1994) igazi bestsellerré vált az orosz könyvpiacra. Etkind könyve ugyanis jó példa arra, hogyan lehet ideológiai elfogultságok nélkül izgalmas tanulmánykötetet írni az orosz mentalitásról, melynek történetében a XX. század első két évtizedében a pszichoanalízis jelentős szerepet játszott. Etkind könyvében párhuzamosan vizsgálja az irodalom, tudomány és a politika jelenségeit, szemléletének átfogó jellegét a *Lehetetlen Erőszó* előszavában a következőképp indokolja: „Az orosz hagyományban ismeretlen volt és mind a mai napig ismeretlen a szakterületek nyugaton szokásos egymástól való elszigeteltsége: a tudományt és a művészeteket egy és ugyanazon szellemi áramlatok és politikai eszmék táplálták és forrasztották egységbe. A pszichoanalízis történetének Oroszországban nem csak orvosok és pszichológusok voltak a résztvevői, hanem hozzájuk hasonló mértékben a dekadens költők, a vallásfilozófusok és a hivatásos forradalmárok.”

A *Lehetetlen Erőszó*ban Etkind tehát nem csak az oroszországi pszichoanalízis történetét vizsgálja fel, hanem bemutatja annak tág, kulturális környezetét, a szimbolista költőktől kezdve a bolsevik kísérleteken át *M. Bahtyin* és *M. Bulgakov* munkásságáig. Természetesen, figyelme középpontjában a nemzetközi pszichoanalitikus mozgalom oroszországi résztvevői állnak, legyenek azok analitikusok, illetve betegek. Freud híres esettanulmányának, a Farkasember hőséneke, *Szergej Pankejev*nek az élettörténete is szorosan kapcsolódik a századelő kultúrtörténetéhez, az *Ezüstkor* (így nevezik Oroszországban a XX. század első évtizedét, amikor addig soha nem látott szellemi izzás jellemezte az orosz intellektuális életet) mentalitástörténetéhez. A könyvben Pankejev sorsán kívül megismerkedhetünk a szintén orosz származású *Lou Andreas-Salome* „életével és munkásságával két világ és korszak határán”, akiről köztudott, hogy nagy szerepet játszott Nietzsche és Freud életében. A tehetséges analitikusnő, *Szabina Spielrein* tragikus élettörténete, Junggal és Freuddal való kapcsolata, szovjetunióbeli sorsa az immáron orosz archívumokból nemrég előkerült dokumentumok fé-

nyében kap új értelmezést. Kultúrtörténeti szempontból különösen érdekes Etkind tanulmánya az orosz szimbolizmus és a freudizmus kapcsolatáról: az orosz modernizmus népszerű, nietschei eredetű mitológemáját, *Dionüszoszt* a freudi *Ödipusszal* konfrontálva olyan új következtetésekre jut, melyek differenciáltabb megközelítést tesznek lehetővé *Andrej Belij* és *Vjacseszlav Ivanov* művei motívumrendszerét illetően.

Vitathatatlan tény, hogy az 1910-től a harmincas évek végéig az orosz intellektuális élet egyik legfontosabb összetevője volt a freudizmus. Oroszországban a freudizmus befogadását alig kísérte ellenállás, sőt az első világháború után népszerűbb volt, mint akár Franciaországban vagy Németországban. A tízes és húszas években alakult ki az orosz analitikus iskola, melynek olyan képviselői voltak, mint *Ny. Oszipov*, *Tatjana Rozental*, *Mojszej Vulf*, *Leonyid Droznesz* és mások. A bolsevikok kezdetben, voltaképpen Trockij bukásáig — ahogy Etkind könyve bemutatja, Trockij viszonylag közeli kapcsolatba került az analízissel — támogatták az orosz analitikusokat, felhasználva őket saját utópisztikus eszményeik megvalósítására. Az „új ember” nevelésében, s a specifikusan szovjet tudomány, a *pedológia* megteremtésében az analitikusok tevékeny részt vállaltak. Az 1920-as években jelentős hatással volt az analízis a későbbi kiemelkedő szovjet pszichológusnemzedékre: *A. Lurijára*, *L. Vigotszkijra*, *P. Blonszkijra*. 1930-tól egészen a nyolcvanas évekig a Szovjetunióban, mint közismert, a pszichoanalízis tiltott tudomány volt. Lényegében A. Etkind könyve az első „hazai” tanulmánykötet — az orosz analízis történetét eddig külföldön írták — e fontos mozgalomról.

*Szőke Katalin*